

BACON VE VICO'DA İLÂHÎ VE İNSANÎ BİLGİ

Sema Önal AKKAŞ*

Bilgi hakkında konuştuğumuz zaman neyin bilgisi sorusu aklımıza gelir. O halde, bilgi, doğal olarak bir şeyin bilgisidir. Bu durum, bizi, felsefenin ontoloji disiplinine çekmektedir. Demek ki, bilgi hakkında konuşmadan önce Bacon ve Vico'nun neyin bilgisini aradıklarını tespit etmemiz gereklidir.

Bilindiği gibi, felsefenin ontoloji ile ilgili problemi “varlık var mıdır?” “varsa ne çeşittendir?” “Gerçekten varolan nedir?” sorularındır. Daha sonra, epistemoloji ile ilgili problemler gelir. Onlar da bilginin kaynağı, aracı, değeri, bu varlığı bilen suje ile varlık arasındaki ilişkinin nasıl olduğu sorularındır. Vico'nun öğretmenlerinden biri olarak kabul ettiği Platon, bu düşüncelerini özellikle *Theaitetos*¹ adlı eserinde tartışmıştır. (Vico'nun öğretmeni saydığı ve saygı duyduğu diğer düşünürler, Tacitus, F.Bacon ve Grotius'dur). Platon'a göre, düşüncenin nesnesi tümeldir, evrenselidir. Duyusal alan olan tikel alanı bilginin konusu olamaz. 'Aristoteles'e göre de araştırmanın konusu varlıkların ilkeleri ve nedenleridir. Ancak, şüphesiz burada varlık olmak bakımından varlıklar sözkonusudur². Aristoteles'e göre, 'ilmi bilgi bütüncül bilgiden ibarettir..Bütüncülün değeri, nedeni bildirmesidir..Bütüncül bilgi duyumun ve sezgilerin çok üstündedir..³ Çünkü, incelediği konu hakkında evrensel ve zorunlu ilkelere ulaşmak istemektedir. Bilgelik ve bilim kavramını ifade eden 'sophia', kelimesi.. Aristoteles'te iki farklı anlama gelir. 'Sophia, ya genel olarak bilim ve felsefedir ya da ilk Felsefe veya Metafiziktir. Bu son anlamda o, bütün bilimlerin ilkelerini kanıtlama gücüne sahip olan..asıl anlamında bilgeliktir (sophia haplos). Eğer 'nous', kanıtlanamaz doğruların, episteme kanıtlanabilir doğruların bilgisi ise, 'sophia' en yüksek ve en tanrısal şeyleri bilmeye yönelmiş zihnin kendisidir.., ilk ilkelerin ve ilk nedenlerin bilgisi olarak tanrısal nitelikli bir şey olarak tanımlanmaktadır⁴. Aynı şekilde, hem Bacon hem de Vico tümel bilgiye yönelmektedir. Ancak, bu tümel bilgi, Bacon ve Vico'ya göre, Aristoteles'in söylediğinin tersine

*Dr., Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Görevlisi

¹Platon, Diyaloglar 2, *Theaitetos*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.226 (177d), s.236 (185e), s.238 (187a), s.257 (201d).

²Aristoteles, *Metafizik*, Çev: Ahmet Aslan, Sosyal Yayınları, İstanbul 1998, s.291.

³Aristoteles, *Organon IV, İkinci Analitikler*, çev: H.Ragıp Aatademir, M.E.B Yayınları, Batı Klasikleri, İstanbul, 1996, s.79.

⁴Aristoteles, *Metafizik*, s.80.

algıladığımız, duyumsadığımız, hislerimizin sezgilerimizin, tutkularımızın olduğu dünyadan deney deneyim ve tümevarım yoluyla çıkacaktır. Bacon'a göre, bilim, nesnelere ortak formlarının araştırılması iken, Vico'nun deyişiyle bir insan yaratısı olan bilim, insanların dünyasında Tanrısal zihni gören, yani gerçek ve tümel bilgiyi, yani, hikmeti gören ve ona ulaşmaya çabalayan, Tanrı'nın inayetini temaşa eden bir metafiziktir. Çünkü, kültür ve tabiat dünyasında hiçbir şey, Tanrı'nın bilgisi dışında değildir. Tanrı, bilinmesini istediği şeyi insanlara açar. Bacon'un dediği gibi, 'bir şeyi gizlemek Tanrı'nın zaferidir. Bir şeyi araştırmak ve bulmak ise insanın zaferidir'⁵. Tümel bilgi, gerçek bilgi, ilk ilkeler, insanlar dünyasında araştırılmalıdır. Tabiat dünyası, insanlık ürünlerinin gerçekleşmesi için gerekli olan bir mekandır, insanın varoluşunu mümkün kılan bir alandır. O halde, Vico, insan merkezli bir düşünce etrafında sistemini geliştirmiştir. Bacon'a göre, tabiatı bilmek esastır ve tabiat bilinebilir. Halbuki, Vico'ya göre, tabiat, olduğu gibi bilinemez, bize görüldüğü veya Tanrı, bize onu gösterdiği kadarıyla bilinebilir. Bacon der ki: '*Tanrı, insan zihnini, evrensel dünyanın imajını alabilecek şekilde bir ayna olarak çerçevelemiştir.*'

Demek ki Bacon'a göre, insan zihni, evreni yansıtan bir imajdır, bir aynadır. O halde, gerçek bilgi, Tanrı'da iken insanın sahip olduğu bilgi imaj ile sınırlı kalmaktadır. Örneğin, bir dağ bizde kabataslak olarak bir üçgen imajı bırakırken gerçek bilgi, o dağın girintisi, çıkıntısı içinde yaşayan varlıklar bitkiler ve daha bilemediğimiz bir çok şeyle birlikte bir dağdır. Tanrı'nın o dağ hakkındaki bilgisi engin ve tamdır. Oysa, bizim bilgimiz sınırlıdır. Amaç, mümkün olduğu kadar Tanrı'nın sahip olduğu bilgiye yaklaşmak olabilir. İşte, hikmeti bilmek ve onu aramak bilgiyi evrensel ve küllî manada kavramak, tam anlamıyla Tanrı'nın sahip olduğu bilgiye ulaşmaya çabalamaktır. Bilim, felsefe bu tümel ve zorunlu bilginin arayışındadırlar.

Bacon gibi Vico da varlıktaki tümel ve zorunluk ilkeleri aramaktadırlar. Ancak, bu arayışı Bacon tabiat dünyasında ararken, Vico'nun varlık alanı insanların kendilerinin kurduğu dünyadır. Tabiat dünyası değildir. Ona göre, insan, tabiat içinde varolur ve tabiata değer katan kendisidir. Vico, tümel, zorunlu doğru olan en gerçek ve kesin(yakîni) bilgi ile yani, felsefe ile, empirik alanın bilgisini birleştirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı, hem Platon'u hem de Bacon'u öğretmeni olarak görmektedir .

Vico'ya göre, tıpkı Platon gibi, fiziksel dünya, görünüşler dünyasıdır. "*Gerçekliğin ideal biçimleri olan arketip formlar, yalnızca Tanrı'da varolur. Fenomenal dünya olan şeylerin fiziksel tabiatı bu arketiplerin biçimleridir*"⁶

O halde, Vico'ya göre, gerçekler, Tanrı'nın zihninde bulunan formlardır. Fakat, bu

⁵Francis Bacon, *Novum Organum, Tabiatın Yorumu Ve İnsan Âlemi Hakkında Özlü Sözler*, çev: Sema Önal Akkaş, 1999, paragraf 15, s. 10.

⁶Giambattista Vico, *On the Methods of Our Times*, translated by Elio Guanturco - Donald Philip Verene, 1990, s. 24.

gerçekler, aynı zamanda görünüşler dünyasında yaşayan insanın zihninde de bulunmaktadır. Çünkü, insanda tanrısal bir taraf vardır. İnsan, kısmen tanrısal planda dururken kısmen de insanî planda yer almaktadır. Hristiyan bir filozof olan Vico'nun inancında Hz İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak yeryüzüne inmiş olması bunun en güzel örneğidir. Vico'ya göre, biz, ancak, içinde yaşadığımız ve kendi yarattığımız dünyanın kesin bilgisine sahip olabiliriz, Tanrı'nın yarattığı alanda ise kesin bir bilgiye sahip olamayız, ancak, bu alanda bilinçlenebiliriz. Vico, ünlü eseri *Yeni Bilim*'de, insanın tabiatında müşterek noktalar olduğunu iddia etmiştir. İnsanın tabiatında, onları, birtakım şeyleri yapmaya sevkeden yönelimler vardır. Bu yönelimlerin nedensel olarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu da yalnız formu gerektirir. Bu nedenlerin içeriğinin belirlenmesini gerektirmez. Ancak, bu nedenler, empirik olgulardan elde edilebilir. Böylece, bu nedenlerin ne olduğunu bularak, somut olgularda onların işleyişini açarak insanî işlerin bilgisine ulaşmak mümkündür.

Şimdi Bacon ve Vico'nun bilgi anlayışlarını değerlendirelim.

'Varlığa layık olan her şey bilgiye de layıktır'⁷ diyen Bacon için bilgi, varlığın imajı idi. O halde, Bacon'a göre, gerçek varlık, Tanrı ve Tanrı'nın yarattığı herşeydir. Bacon, gerçeğin ne olduğunu şöyle dile getirir: '*gerçek, bir mum ışığının ancak yarısı kadar gösterebilen parlak çırılçıplak bir gün ışığıdır.*'⁸ Bacon, bu sözleriyle, insanın, gerçeği, sınırlı bir şekilde görebildiğini dile getirmek istemiştir. Tanrı, insana, gerçeği dilettiği kadar gösterebilmektedir. Vico ise Bacon'un bu anlayışını ilahi inayet kavramıyla açıklar. Vico'ya ve Bacon'a göre, Tanrı sonlu bir varlık değildir. Ancak insan sonlu bir varlıktır. Bacon'a göre, insanın görevi, Tanrı'nın yarattıklarının sırlarını araştırmaktır. Bacon, bunu şu sözleriyle ifade eder: '*İnsan ruhu Tanrı'nın lambası gibidir. O, bütün sırların içini araştırır*'⁹. Vico'ya göre, ise, insan sonlu bir varlık olarak tarihi yapar. Tanrı'nın inayetinin tarih içindeki hareketini ve ereğini tam olarak bilemez, ancak, bu konuda bilinçlenebilir. Yani, tarihin Tanrı'nın inayetinin bir göstergesi olduğu konusunda herşeyin sonunda yine Tanrı'ya döneceği konusunda bilinçlenebilir. Tarihi yapan insandır. İnsanoğlu, ancak, kendi yaptığı kadarıyla tarihi bilebilir. Tabiat içinde değil de tarih içinde bir takım evrensel ilkeler arayabilir ve Tanrı'nın inayetini gözlemleyebilir. Böylece de tarihsel alanda bile evrensel ve tümel yasalara ulaşabilir. Yani, kendi sınırlı zihninde ve sınırlı eylemlerinde bile Tanrı'nın inayetinin açılımını, insanî sezgi, imgelem, duygu, düşünce yoluyla bulabilir. Bu imgelem, sezgi, duygu ve düşünce yolu hikmetin, Tanrı bilgisinin sophia'nın(wisdom) yoludur. Gerçek bilgiye ulaşmanın yoludur.

Vico'ya göre, insanların tabiat hakkındaki düşünceleri, gerçekten tabiatı olduğu gibi

⁷F. Bacon, *Novum Organum*, paragraf 120, s. 83.

⁸F. Bacon, *Denemeler*, çev: Akşit Göktürk, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1986, s. 30.

⁹F. Bacon, *Advancement of Learning, Divine and Human Learning*, Great Books of Western Books 30. London 1990, s. 11 md.3.

yanıtmaz. Çünkü, tabiat, Tanrı yaratısıdır. Tanrı'da bilgi ve yaratma aynı şeydir. Tanrı bilgisiyle yaratır yarattığını da tam anlamıyla bilir. Vico buradan yola çıkarak insanın da kendi yarattığı alan olarak tarihî bilebileceğini iddia eder. Ancak, bu yaratma Tanrı'nın öngörüsünün dışında değildir. Vico'nun, insan, tabiatı olduğu gibi bilemez düşüncesi Bacon'un şu görüşünden etkilenmişe benzermektedir. Bacon der ki: '*insan tabiatı hem nesnelere hem de zihni işin içine katarak ve yaptığı gözlemlerin kendisine izin verdiği kadarıyla anlayabilir ve onunla baş eder. Aksi halde ne daha fazlasını bilebilir ne de yapabilir*'.¹⁰

Demek ki, Bacon ve Vico'ya göre, ister fiziksel tabiat isterse insanlık dünyası Tanrı'nın inayetinin bize sunduğu kadarıyla bilinebilir. Vico'ya göre, filozoflar - Bacon dahil- bu inâyeti, tabiat üzerinde temâşa etmişlerdir ve bu nedenle de onun ancak bir kısmını görmüş ve gösterebilmişlerdir. Tanrı, insana, tabiat içinde varoluş vermiştir, ancak insanın en önemli özelliği, temelinde ortak duyuya dayanan toplumsal oluştur. Çünkü, insan toplumsallaşmamış olsaydı ne bilim ne felsefe ne de diğer insanlık ürünleri ortaya çıkamazdı. Filozoflar, Vico'ya göre bunu temâşa edememişlerdir.

Vico'nun buna ilişkin düşünceleri aşağıdaki alıntıda açıkça görülmektedir:

'*Soyut bilgi-bilim- en yüksek gerçeklikle (verity) ilgilenir. Ortak duyu ise, tersine en aşağı veya sıradan gerçeklikle ilgilenir. Bu temel üzerinde insanların çeşitli tiplerinin ayrı özellikleri işaretlenmelidir. Aptal, akıllı ama cahil kimse, basiretten yoksun bilgili kimse ve bilge. Hayatın akışında, aptal kimse, hem en yüksek hem de en değersiz gibi görünen gerçekliklere dikkat etmez. Akıllı ama cahil kimse, en vasat şeylere dikkat eder. Onun en yüksek şeyleri algılamasına imkan yoktur. Bilgili ama basiretsiz kimse en yüksek gerçekliklerden en sıradan gerçeklikleri çıkarır. Bilge ise, tersine en önemsiz olanlardan en yüksek gerçeklikleri çıkarır. Soyut ve genel gerçeklikler sonsuzdur. Somut ve özel olanlar ise, andan ana; gerçeklikten, gerçeklik olmayana doğru durmadan değişir. Sonsuz gerçeklikler, tabiatın üstünde dururlar. Tersine, tabiatla herşey, sabit değildir ve değişebilir. Fakat, iyilik ve gerçeklik arasındaki uyum hep varolur. Onlar, aynı öze ve aynı niteliklere katılırlar. Hem tümel hem de tikel gerçekliklerden habersiz olan aptal kimse kibri yüzünden sürekli cezalara katlanır. Özel gerçeklikleri kavrayabilen ancak tümel gerçekliklerden habersiz olan akıllı ama cahil kimse, bu gün için faydalı olan belki de yarın için zararlı olabilecek olanı bulur. Bilgili fakat, basiretsiz kimse, tümel gerçekliklerden tikel gerçekliklere doğru bir çizgi üzerinde seyahat eder. Hayatın dikenli yollarında yolunu bulamaz. Fakat, insanî eylemlerin ve olayların belirsizliği ve dolambaçlı yolları içinden geçen bilge kimse, gözünü sonsuz gerçeklikler üzerine odakladığından, doğru bir çizgi üzerinde seyahat etmez, çevrimsel (roundabout) bir yolu izleyerek yolunu bulur ve zamanın akışı içinde eylem sahasında şeylerin tabiatının izin verdiği ölçüde*

¹⁰F. Bacon, *Novum Organum*, s.7.

faydalı olduğunu ispat edeceği kararlar alır.¹¹

Vico için yapılması gereken şey, tıpkı Bacon gibi en sıradan ya da vasat görünen gerçekliklerden en yüksek gerçekliklere ulaşmaya çalışmak olmalıdır. Belli bir zaman için faydasız gibi görünen şeyler genel olarak bakıldığında çok faydalı olabilir. İnsani eylemler ve olayların belirsizliği ve karışıklığı onları araştırmak ve incelemekten bizi vazgeçirmemelidir. Bu küçük veya önemsiz gibi görünen şeyler bizi gerçekliğin bilgisine erdirtirebilir. İşte bilge bir kişi de bunu yapar. Değişmelere ve belirsizliklere rağmen doğruluk ve gerçeklik arasında her zaman bir uyum vardır. İşte, insanlığı kuran ve geliştiren de bu uyumdur.

Vico, varlık ve bilgi arasındaki ilişkinin ampirik olayların döngüsünden elde edilebilecek sonsuz gerçekliklere ulaşarak mümkün olabileceğini ileri sürer. Vico'nun döngüsü, burada, insanî olayların tarihsel döngüsüdür. Bacon da her ne kadar varlık alanını Vico'dan farklı olarak kurmuşsa da tümel zorunlu ve doğru bilgiye ulaşmak için ampirik verilerin incelenerek ortak formların bulunmasının bizi doğru bilgiye götüreceğini dile getirir. İlâhi inâyeti, insanlığın tarihinin hareketi olarak belirleyen Vico'ya göre, herşey Tanrı'dan gelmiştir ve yine Tanrı'ya dönecektir. Bilge kimse, bunun farkında olan kimse değildir. O halde, inayet tarih içinde içsel olarak vardır. İnayet tarihin herşeyin üstünde ideal olana doğru yükselmesini sağlarken zaman içinde insan ruhu sapmalar, zıtlıklar, bocalamalar ve geriye dönüşler gösterir. İnsan bu duygu ve eylemler arasında gidip gelirken kendi oluşturduğu kurumlar da bundan etkilenecek yükselme ve düşüşler gösterir. Kurumların gelişimi ve yükselişi Tanrı'nın sonsuz iyiliğinin delilleridir. İnayet insana faydayı, iyiliği, hikmeti, doğruluğu öğretir. İnsanlık Tanrı'nın inayet sıfatıyla kendi ölümlü bedeninde tanrısal zevki, tanrısal fikirleri müşahade eder. En iyi ve en büyük Tanrı'nın her şeye gücü yeten bilge ve iyilik eden iradesini tanır.¹²

Bütün bunların ışığında bakılacak olursa doğru bilgi nedir? Doğru ile olgu arasında nasıl bir ilişki vardır? Bunları her iki filozofta örneklendirerek ayrıntılı olarak inceleyelim.

Vico ve Bacon insan bilgisinin sınırlı olduğunu farkındadırlar. Vico buna ilişkin olarak şöyle der: '*Hiç şüphe yok ki bilmek için varolan insanın bilgisi tıpkı kendisi gibi sınırlıdır ve mükemmel değildir.*'¹³ O, kendi zamanındaki çalışmalar için şunları söylemektedir: '*Zamanımızdaki entelektüel gayretlerimizin tek hedefi, bütün çabalarımızı fiziksel fenomenin araştırmasına adanmış gerçekliktir. Çünkü, onların tabiatı belirsiz, müphem değil görünür. Fakat, biz insanî tabiatı araştırmakta başarısız oluruz. Çünkü, in-*

¹¹G.Vico, *On the Methods of Our Times...* s. 34-35.

¹²Vico, *New Science*, translated Thomas Goddard Bergin and Max Harold Fischer, Cornell University Press, Ithaca, London, paragraf 342-343, 345. S.102-103.

¹³Vico, *On the Methods...* s.4-6.

sanın iradesinin özgürlüğünü belirlemek güçtür' 14.

Vico, görüldüğü gibi, burada kendi zamanının çalışmalarına karşı haklı bir eleştiride bulunmaktadır. Bilimsel çalışmalar hep fiziksel fenomene yönelmiştir. Çünkü, tabiatta düzenli aralıklarla devam eden olgular sözkonusudur. Vico, insanî tabiatın anlaşılmasının fiziksel fenomene göre daha güç olduğunu öne sürmektedir. Çünkü, insan, Vico'ya göre, belirlenmiş yasalara tabi bir varlık değildir. Özgür ve iradesine göre davranan bir varlıktır. Bu nedenle, bilimlerin konularına göre değişik yöntemler kullanmaları gibi, insanı inceleyen bilimlerde, insanın bu tabiatını yadsımayacak şekilde bir yöntem kullanmalıdır.

Vico'ya göre, insanî alanda seçme ve şans, tutkular, duygular akıldan daha fazla işin içindedir. Vico der ki: "Günümüzde ideal bilgi, doğruluk değeri en kesin ölçülerle değerlendirilmeye en elverişli bilgi matematik dili ile ifadesini bulan bilgidir".¹⁵ 'Matematikte, insan zihni, kendi kendisi ile yeterli olabilir. Burada rasyonellik en önemli unsurdur'¹⁶. Vico'ya göre, insan matematikçi olduğunda Tanrı bilgisine en yakın olan bilgiye sahiptir.

Vico için bilginin konusu, fiziksel fenomen değil, kesin doğrular alanı olarak, ilk insanlarda, doğal hukuk anlayışından başlayarak "sivil dünya" veya "ulusların dünyası"nı incelemek ve böylece 'evrensel sonsuz tarih'in ilkelerine ulaşmak olmalıdır. O halde, Vico'ya göre de bilimde aranılacak olan şey, evrensel ve zorunlu olan yasaların bulunmasıdır. Bacon, gerçek varlık olarak kabul ettiği tabiatta tümel ve zorunlu nesnelere dünyasında aramıştı. Vico ise bunu insanların yaptığı ulusların dünyası veya sivil dünyada arayacaktır. Vico'nun ilk metafiziksel ilkesi, insanın tabiatı gereği toplumsal bir varlık oluşu ve kendi kurumlarını kendisinin oluşturduğu savıdır.

Vico'nun ilk iki aksiyomu 'insan her nerede ve ne zaman cehalete düşse kendini her şeyin ölçüsü yapar. Hatanın kaynağı budur' ve 'bilinmeyen şeyler, bilinen ve eldeki şeylerle açıklanır. Bu aksiyomlar, Bacon'un etkisini açıkça göstermektedir. Bacon, bunları, *Novum Organum* adlı eserinde insanın doğru bilgiyi edinmesine engel olan idollerin nedeni olarak vermektedir¹⁷. Halbuki, insan zihninin idolleri ve Tanrısal zihnin ideaları arasında fark vardır.¹⁸ Yani, insan zihni Tanrı'nın yarattığı şeyleri olduğu gibi kavrayamaz.

Vico için de tabiat yasaları dediğimiz şeyler, insanların orada bir düzen aramasından ve oraya bir düzen yüklemesinden ileri gelmektedir. Üçgenler, daireler vs. insan yarattığı şeylerdir. Bunu, insan, tabiata yükler. Burada da Bacon gibi düşünmektedir. 'İnsan

¹⁴Vico, a.g.e s. 33.

¹⁵Vico, a.g.e. s.16.

¹⁶a.g.e. s.20

¹⁷Francis Bacon, *Novum Organum*, paragraf 38-68, s.15-35.

¹⁸Francis Bacon, *Novum Organum*, paragraf 23, s.12.

anlığı kendine has tabiatından dolayı şeylerde gerçekte olduğundan daha büyük bir düzen ve eşitlik olduğunu kolaylıkla kabul eder. Tabiatdaki nesnelere 'sui generis' (kendine özgü) ve düzensiz olmasına rağmen insan anlığı paraleller, işlenikler ve bağıntılar icat eder, oysa, tabiatta böyle şeyler yoktur'¹⁹. Bacon'un Vico'ya etkisi burada da açıkça görülmektedir.

O halde biz neyi, ne kadar bilebiliriz. Bu soruyu Vico şöyle yanıtlar: Tarihsel süreçte insanın yaptıklarını bilebiliriz Bunlar, insanın tabiatından kaynaklanan duygu, imgelem, önyargı, âdet, gelenek v.s. den ayrı değildir. Çünkü, 'bütün ilâhi ve insani bilgi (learning) üç elemetten ibarettir. Bilgi (knowledge), irade(will), ve güç(power) bunların tek ilkesi zihindir. Bu nedenle, zihnin gözü sonsuz gerçekliğin (eternal truth) ışığını veren Tanrı'ya dönüktür. O halde, tıpkı yaşadığımızı bildiğimiz gibi, kesinlikle varolduğunu ve bize ait olduğunu bildiğimiz bu üç element, şunu açıklamamıza izin verir. Elbet-teki, hiçbir şekilde şüphe edemeyeceğimiz şey düşüncedir. Şimdi daha kolayca anlamak için bu tartışmayı üçe bölelim. Bunların ilki, bilimlerin (sciences) bütün ilkelerinin Tanrı'dan çıktığını göstermemize izin verir. İkincisi, ilahi ışık veya sonsuz gerçeklik. Yukarıda adı geçen üç element bütün bilimlere nüfuz eder ve onları birbirlerine en yakın bağ ile bağlı olan bir düzen içinde açar ve onları hepsinin kaynağı olan Tanrı'ya bağlar. Üçüncüsü, ilahi veya insani bilgi (learning) üzerine yazılmış veya söylenmiş her ne olursa olsun bu ilkelerle uyum içinde ise doğrudur. Değil ise, yanlıştır. Bu üç şeyden daha fazla olarak ilâhi ve insânî şeyler hakkında söylemeye çalıştığım şey şudur: Onların kökeni, dögüsel (circularity) ve tutarlıdır (consistency) ve ben herşeyin kökeninin Tanrı'dan çıktığını ve bir dögü halinde Tanrı'ya geri döndüğünü göstereceğim. Hepsi de Tanrı'da olduğunda bu tutarlılığa sahiptir. Tanrı'dan ayrıldığında onlar karanlık ve hatalıdır'²⁰.

Vico'nun bu açıklamalarında Bacon'un özellikle İlahî ve İnsânî Bilginin İlerlemesi (Advancement of Learning Divine and Humane) adlı eserinden büyük ölçüde etkilendiği görülmüyor. Bacon, şöyle söylemektedir: 'Yüce bilgiyi Tanrı'nın sıfatları ve eylemlerindeki arke-tiplerde veya ilk platformlarda aramalıyız. Onlar her ne kadar insana bildirilmiş olsa da büyük bir titizlikle araştırılmalı ve gözlenmelidir. Ancak, biz, bu bilgiyi kazanılmış bilgi veya öğrenilmiş bilgi (learning) adıyla arayamayız. Çünkü, Tanrı'daki bütün bilgi gerçek bilgidir (knowledge) ve bu nedenle, biz, onu başka bir adla aramalıyız, yani, tıpkı Kutsal Kitabın dediği gibi, hikmet veya bilgelik (wisdom or sapience) ile.'²¹

Görüldüğü gibi, Bacon'un da etkisiyle Vico, insânî ve ilahî bilginin ayrımını yapar.

¹⁹Bacon, *Novum Organum*, s.17.

²⁰Vico, *Autobiography*, translated from Italian by Max Harold Fisch, Thomas Goddard Bergin, Cornell University Press, fifth printing, 1995, s.156.

²¹F. Bacon, *Advancement of Learning*, s.17, VI, 1.

Felsefenin görevi, insanların gerçekleştirdiği her alanda özellikle de mitler, destanlar, örfler, adetler gibi kurumları içinde barındıran insanın duygu ve düşünceleri, tutkuları, arayışları, v.s nin çok latif bir biçimde anlatıldığı, insanın tabiatının, bizzat ortaya koyduğu halk hikmeti bir bütün olarak incelendiğinde hikmetin tabiatı anlamaya yardım edecektir. Halk hikmeti, mitolojiler, masallar (fabller), semboller, deyimler kelimelerin özel kullanımları metaforlar gibi dilde bulunan ve kültürü temsil eden öğelerdir. Özellikle, halk hikmetinin veya gerçek bilginin, bilgeliğin tabiatı anlaşılabilir. Çünkü, insan, yaşadıkça kazandığı bilgiyi (learning), iradesi doğrultusunda, gerçek bilgiye (knowledge) ulaşmak amacıyla tamamlamaya çalışır. Ancak, gerçek bilgi Tanrı'dadır. İnsana düşen 'yolda olmaktır.' Bu nedenle insan ruhunu, düşünceyi duygudan iradeden ayırmadan bir bütün olarak incelemek gerekir. Vico, bunun için felsefe ve filoloji ortak çalışmalıdır demektedir. Tanrı da, insan da kendi yarattığı dünyayı bilir. O halde, Tanrı yarattığı doğayı, insan da kendi yarattığı kültürü iyi bilir. Bu bakımdan ilâhî ve insanî şeyler arasında fark vardır. İnsan, Tanrı'nın iradesi veya inayeti altında, kendi dünyasını kendisi yaratması bakımından Tanrı'ya benzemektedir. Biz gerçek bilgiyi (knowledge) Tanrı'nın insana bildirdiği kadarıyla biliriz ve bizim bilgimiz (learning) tanrısal anlamdaki gerçek bilgi (knowledge) değildir.

Vico, tabiatı Tanrı yarattığı için ancak Tanrı tam anlamıyla bilebilir derken farklı bir düalizm yaratmıştır. Daha sonra da, kültür ve tarih üzerine edinilecek bilginin peşine düşmüştür. Vico'ya göre, gerçeklik (truth veya *verum*), evrensel gerçekliğin bilgisidir, Tanrı'dadır. Çünkü, Tanrı İlk Yapıcı, Yaratıcıdır. İlk gerçeklik, sonsuzdur. İnsan yaratılmış bir varlıktır. Bütün gerçeklikler son kaynağını Tanrı'da bulur. Ona göre, genel gerçeklikler olmadan bir bilim de olamaz. Gerçeklik alanının yanında bir de kesinlik (certain, certum) alanı vardır. Bu alan, insan eylemleri ile sosyal yaşayışla ve sosyal bağlantılarla ilgilidir. Bunlar, toplum içinde gerekli olan fayda ve gereksinimden doğan bağlantılardır. Herkes, bir kültür içinde doğar ve bu kültür sosyal hayatı gerekli kılan gereksinim ve faydada temelini bulan kurumlar ağından oluşmuştur. Bu kurumlar, bizim hayatımızı, düşünüşümüzü, varoluşumuzu etkilerler. Bunların sonucunda bu kurumlar zaman içinde gelişme gösterirler. Örneğin, dil, devlet böyle kurumlardır. Ayrıca, Vico için dil mi öncedir, düşünce mi öncedir tartışması saçmadır. Çünkü, akıl tarihsel süreç içinde gelişir, aklın gelişmesi dillerin gelişmesi ile paraleldir. Yani, diller geliştikçe, düşünce de gelişmiştir. Biz, dili inceleyerek kültürümüzde sahip olduğumuz şeyleri bilebiliriz. Buradan kurumların yapısını insanların yaşayış ve inanış şeklini gelenek ve göreneklerini tespit edebiliriz.

Vico, bunlara göre bilgi tiplerini ayırır. *Scienza*, veruma gerçekliğe dayalı bilgidir. Yani bir kimse ancak, kendi yarattığı şeyi bilebilir. Tanrı'nın tabiatı, matematikçinin kendi kurguladığı objeleri bilmesi gibi. Evrensel ilkelerin bilgisidir. *Coscienza*, bütün insanlarda müşterek olan olgu nesnelere bilgisidir. Yani, *certum* ilişkin bilgidir. Olayların insanların davranışlarının şekillendirdiği dış dünyanın bilgisidir. Vico'ya göre va-

hiy de bir bilgi türüdür.²²

Tanrı'da bilgi ve yaratmanın aynı olmasından dolayı, Tanrı bilgisiyle yaratmaktadır, yarattığı herşeyi de yakinen bilmektedir. Vico'nun şiirsel mantık tanımında belirttiği gibi logos = akıl= söz, aynı zamanda Greklerde şey, nesne (thing); İbranice'de eylem (de-ed) anlamlarına gelir. Ayrıca, fabl, mytos, myth İtalyanca, favella mantık teriminin ilk ve en uygun manasıdır. Latince, mute, mutus (sessiz) buradan gelmektedir ve konuşma ilkin zihinsel veya işaret dilidir²³.

O halde, Vico'ya göre, biz neyi bilebiliriz sorusunun yanıtı en genel anlamda insanın yarattıklarıdır. Bunlar kültür ve uygarlık öğeleridir. Burada kültür nedir sorusu gündeme gelir. Kültür, insanın her türlü maddi ve manevi ürünleri, doğaya kattıkları olarak tanımlayabiliriz. Vico için, tarih ve kültür alanında da tümel zorunlu doğru bir gerçeklikten ve tümel zorunlu doğru ilkelerden söz etmek mümkündür.

Ona göre, Tanrı, tabiat dünyasını ve sosyal gerçeklik alanını yarattı. Vico bu kabulüne bağlı olarak yasaların nerede olduğu sorusunu sorar. Yasalar, sosyal gerçeklik alanında mı yoksa tabiatta mıdır? Vico'nun ortaya koyduğu ve çözdüğünü iddia ettiği en önemli sorunlardan biri de budur. Yasalar, insan tabiatından çıkmaktadır. Çünkü, Tanrı ilâhi inayeti ile insanın tabiatını ister kendi dışında ister kendi içine yasa ve düzen arayacak şekilde yaratmıştır. İnsan akli, ister tabiatta ister sosyal alanda olsun hep yasa ve düzen aramıştır. Bilim, bu yasa ve düzen arayışının bir sonucudur, bir insan yaratisıdır, bir kurumdur, toplumsallaşmanın dışında bilimden bahsedilemez. Çünkü, toplumsallaşmamış insanlar arasında bilimi doğuracak şekilde bir dil gelişmemiştir. Bu nedenle, Vico, *Yeni Bilimi* o, ilâhi inayetin akılsal sivil teolojisi olarak adlandırır. Sivil dünya dinle başlar. Şairler, mit, fabl v.s. ilahi inayet, tabiat içinde sosyal olma tabiatını gerçekleştirmektedir. İnsan sivil tabiatın içinde ve onu gerçekleştirendir. Ona göre, tabiatta sivil kanun vardır.

Tanrı'nın yaratması olan '*creatio De* ye karşılık *imitatio Dei* söz konusudur. Yani, insan Tanrıyı taklit etmektedir. Çünkü, insan tabiatında Tanrı'dan gelen ve ona benzeyen birşeyler vardır. Dolayısıyla insan, ilâhi inayetin gereği olarak kendi kurumlarını kendisi yaratmıştır. Dolayısıyla da bu kurumlar hakkında kesin bilgiye sahip olmaktadır.

Vico'ya göre, insanlığın dünyası hakkında bilgi edinmek ve birtakım ilkeler belirlemek için felsefe ve filoloji birbirinden yardım görmelidir. Filoloji, tikel olanla ampirik olanla uğraşır. Dilleri, kurumları, eylemleri, kısaca, insanın yaptıklarını incelemelidir. Burada, Vico'nun söylemek istediği kültürün dilde yansıdığı ve bu nedenle dilin incelenmesi gerektiğidir. Vico'ya göre kesinlik (certum) alanı burasıdır. Felsefe ise, bunlara bakarak, aklın soyutlama gücünü kullanarak, insanlığın tarihi üzerine teoriler üretmeli, açıklamalarda bulunmalı ve evrensel ilkelere ulaşmalıdır. Filoloji, bu ilkelere göre, tarih-

²²Vico, *New Science*, paragraf, 137-142, s.62-63.

²³Vico, *New Science*, paragraf 401, s.127-128.

sel gerçekliğe ulaşırken felsefe yerinde ve uygun başvurularda bulunarak insan tabiatı üzerine teoriler üretmelidir ve en temel ilkelere ulaşmaya çalışmalıdır. İnsani tarihsel gelişmenin ve böylece tarihsel bilginin ışığında kapsayıcı ve kavrayışlı bilgiye ulaşmalıdır.

Bacon, yine, "bilmek egemen olmaktır" görüşü ile de Vico'yu etkilemektedir. Vico, Bacon'un doğada yaptığı şeyi insanların dünyasında yani, "sivil dünya"da yapmak istemektedir. O halde, Bacon ne yapmıştır? Bacon, 'tabiat'ı²⁴ incelemenin gereğini ortaya koymuştu. O, skolastik düşüncenin teorik bilgisi karşısına ampirik bilgiyi koymak istemişti. Vico, 'insanların dünyası, sivil dünya veya ulusların dünyası dediği 'tabia'yı Bacon gibi incelemek istemektedir. Bacon, 'tabia'yı, doğru, genel ve zorunlu önermeler kurmak anlamında inceleyebilmiş midir? Hayır! O halde, Vico, zaten baştan bir yanlış içine düşmüştür. Çünkü, 'tabia'yı bu anlamda incelemeyi ve evrensel zorunlu yasalar bulmayı, Galileo gerçekleştirmiştir. Fakat, Vico, yine de evrensel ve zorunlu yasalar bulma peşindedir. Bunun için bir yöntem biçimi de belirler.

Ancak, tikel tabiatlar arasında benzer noktaları bulmak demek olan *induction* yapma konusunda, her iki filozof arasında benzerlik bulunur. Çünkü, Bacon, ısı veren, vermeyen, ısı veriyormuş gibi görünen tabiatların araştırmasını yaparak oluşturduğu tablolar sonucu 'ısı, yukarıya doğru genişleyen yayılan bir formdur' sonucuna ulaşmış ve ısı tabiatına sahip olan maddeler arasında müşterek ve evrensel olduğuna inandığı bir noktaya ulaşmıştır. Vico da aynı şeyi, değişik gelenek ve göreneklere sahip insanlar arasındaki müşterek noktalardan yola çıkarak, insan tabiatında bulunan müştereklik nedeniyle benzer kurumları yarattıklarını göstermeye çalışmış; ve, insanlığın belli çağlardan geçtiği şeklinde evrensel birtakım sonuçlara varmıştır. Böylece, 'ideal sonsuz tarih' teorisini ileri sürmüştür.

KAYNAKÇA

- Platon, *Diyaloglar 2, Theaitetos*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
Aristoteles, *Metafizik*, Çev: Ahmet Aslan, Sosyal Yayınları, İstanbul 1998.
Aristoteles, *Organon IV*, M.E.B yayınları, Batı Klasikleri, Ankara,
Francis Bacon, *Novum Organum, Tabiatın Yorumu Ve İnsan Âlemi Hakkında Özlü Sözler*, çev: Sema Önal Akkaş, Doruk Yayınları, 1999.
Giambattista Vico, *On the Methods of Our Times*, translated by Elio Guanturco, translation by Donald Philip Verene, Cornell University Press, 1990.
F. Bacon, *Denemeler*, çev: Akşit Göktürk, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986.
F. Bacon, *Advancement of Learning, Divine and Human Learning*, Great Books of Western Books 30. Francis Bacon. Oxford University Press, London, 1990.

²⁴Bacon'da 'tabia'nın çeşitli anlamları vardır. Bacon, *Novum Organum*, s. 7,8.

Giambattista Vico, *New Science*, translated Thomas Goddard Bergin and Max Harold Fischer, Cornell University Press, Ithaca, London.

Giambattista Vico. *Autobiography*, translated from Italian by Max Harold Fisch, Thomas Goddard Bergin, Cornell University Press, fifth printing, 1995.

Abstract: *Divine and Human Knowledge in Bacon and Vico*

In this article, Bacon's and Vico's ideas on divine and human knowledge are compared. According to Bacon, the sphere of knowledge is the sphere of nature. For Vico, the sphere of knowledge is human deeds. For both philosophers, the sphere of being is different. Bacon asserted that knowledge of nature could be gained, but for Vico it cannot. Granted that God created Nature and He knows it perfectly. But human beings can only know their deeds inasmuch as they create them. Vico, who applied to inductive reasoning in the case of human reality, was influenced by Bacon in this regard.

Key Words: Vico, Francis Bacon, Divine Knowledge, Spher of Nature, Spher of Knowledge.